

RISKIEN ARVIOINTI: YKSITTÄISET TOIMIJAT

EX POST PAPER

RAN H&SC MEETING

RISK ASSESSMENT AROUND LONE ACTORS

11-12 DECEMBER 2017

Mechelen (Belgium)

-RAN:in sosiaali- ja terveydenhuollon työryhmän tehtävänä on lisätä tietoa radikalisoitumisesta sosiaali- ja terveyssektorilla. Työryhmän pyrkimyksenä on perustaa tehokas EU:n sisällä toimiva, sosiaali- ja terveystoimen ammattilaisten verkosto, jossa vaihdetaan relevanttia tietoa, näkemyksiä ja ammattitaitoa.

-RAN H&SC tapasi Belgiassa joulukuussa 2017 tarkoituksenaan varmistaa riskien arvioinnin tarve, kuinka riskienarviointi tulisi ymmärtää, kuinka riskienarviointi voisi hyödyttää ammattilaisia ja kuinka riskienarviointia voitaisiin kehittää. Tapaamisen fokuksena oli kuitenkin yksittäisten toimijoiden merkitseminen ja hoitaminen. Yksittäisten toimijoiden tekemät väkivaltaiset terroristiset iskut ovat yhä suurempi huolenaihe EU:n jäsenvaltioissa. Trendi on kasvanut vierastaistelijoiden palatessa kotimaihinsa. Terroristiryhmät kannustavat aktiivisesti ihmisiä toteuttamaan väkivaltaisia tai terroristisia tekoja oman maansa kansalaisia vastaan. Yksittäisiä toimijoita voidaan kuitenkin hoitaa sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisten toimesta ennen radikalisoitumisprosessia, sen aikana ja sen jälkeen (1).

Vuoden 2016 tapaaminen: Zagreb

-Tapaamisessa keskusteltiin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten roolista yksittäisten toimijoiden suhteen sekä relevanttien menetelmien, kuten riskien arviointityökalujen käyttämisestä ja kehittämisestä. Pääkysymyksinä olivat 1) Kuinka ammattilaiset voivat tunnistaa yksittäisiä toimijoita heidän käyttäytymispatteristonsa tai muiden piirteiden avulla 2) Mitkä hoitomenetelmät tulisi poistaa ja 3) Kuinka yksittäisiä tekijöitä hoidetaan tällä hetkellä sosiaali- ja terveysammattilaisten toimesta EU:n sisällä? (2)

-Tapaamisen teemana oli kuinka identifioida ja hoitaa yksilöitä eri tasoilla. Monet järjestöt ovat maailmanlaajuisesti tutkineet, onko yksittäisillä tekijöillä enemmän taipumusta mielenterveysongelmiin kuin tavallisella kansalaisella.

- Yksi tapaamisessa esillä olleista projekteista oli Centre for Terrorism and Counter terrorism:in, Leidenin yliopistosta Hollannista, joka keskittyi yksittäisten toimijoiden mielenterveyteen. Tutkimuksessa tarkasteltiin 120 yksittäisten tekijöiden tekemää, vuoden 2000 jälkeen tapahtunutta terrorismitapausta, jonka analyysissä käytettiin 70 muuttujaa, sisältäen sosio-ekonomisia ja väestötieteellisiä tekijöitä. Tutkimuksen mukaan tekijöiden keski-ikä oli vähän alle 30 vuotta ja vain pientä osaa lukuun ottamatta tekijät olivat miehiä. 23% tekijöistä oli diagnoosi mielenterveydenhäiriöstä ja 32% tekijöistä oli joitain merkkejä mielenterveydenhäiriöstä. Vain 15% tapauksista voitiin todistaa, ettei tekijällä ollut mielenterveydenhäiriötä. 62% tapauksista diagnoosia ei oltu tehty (2). Tutkimus osoitti, että terrorististen yksittäisten toimijoiden sekä mielenterveyshäiriöiden ja sosiaalisen eristäytymisen välillä on yhteys (3).
- Yksittäisen tekijän määritelmä: *"The threat or use of violence by a single perpetrator (or small cell), not acting out of purely personal-material reasons, with the aim of influencing a wider audience, and who acts without any direct support in the planning, preparation and execution of the attack, and whose decision to act is not directed by any group or other individuals (although possibly inspired by others)."* (The Centre for Terrorism and Counter Terrorism at Leiden University in the Netherlands) (2)
- Muita tutkimuksia: Vervey Jonker- instituutin tekemän tutkimuksen mukaan uhkia suorittavat yleisesti ottaen henkilöt, joilla on mielenterveydellisiä ongelmia. Sarajevon yliopisto taas tutki, olisiko yksin toimiville tekijöille mahdollista identifioida yksittäinen profiili ja tyyppi-

lisiä persoonallisuuteen liittyviä indikaattoreita. Yhteisiä piirteitä olivat mm. tuleminen rikkinäisestä perheestä, yleensä historiaa perheväkivallasta, mielenterveydelliset ongelmat (jotka mahdollisesti peräisin nuoruusvuosien traumaista), päihteiden väärinkäyttö useissa tapauksissa, aiempi rikoshistoria sekä uskonnollinen radikalisoituminen. Uskonnolliseen radikalisoitumiseen liittyen tutkimus paljasti, että useissa tapauksissa oli selvä ”vaihtoehtoisten hoitojen”-kaava, jota voidaan verrata uskonnolliseen rituaaliin, jossa toinen osapuoli yrittää poistaa paholaisen yksilöstä. Tutkimuksen mukaan tilanne voi johtaa siihen, että jo valmiiksi haavoittuvainen, mahdollisesti mielenterveysongelmista kärsivä ihminen radikalisoituu ja häntä kannustetaan terroristiseen tekoon (3).

-Konkreettisia suosituksia päättäjille:

- Alaryhmät tulisi merkitä ja identifioida, jotta mielenterveysongelmaiset ihmiset, jotka osoittavat merkkejä radikalisoitumisesta tai aikomuksesta syyllistää väkivaltaiseen ekstremistiseen tekoon, voitaisiin identifioida ja hoitaa
- Tarvitaan moniammatillista yhteistyötä ja vuorovaikutusta, jonka avulla informaation vaihtaminen on mahdollista
- Oppia ja tietoa muilta politiikan alueilta, kuten lasten hyväksikäytöstä ja perheväkivallasta
- Tietää, mitä on mahdollista ehkäistä ja mitä ei; mahdollisuudet ja rajoitukset (3)

Kuinka yksin yksittäinen toimija on?

-Nykyiseen dataan perustuen on hankalaa tehdä yleistyksiä yksittäisistä toimijoista. Historia kuitenkin osoittaa, että yksittäisten toimijoiden tekemä terrori ei ole uusi ilmiö, mutta heijastelee omaa aikaansa. Tehokkaat tiedustelupalvelut ovat paljastaneet ja estäneet suuren luokan terroristikuvioita, jonka vuoksi terroristiryhmät ovat joutuneet suunnittelemaan terrorismia yksilöllisemmällä tasolla. Tämän seurauksena yksittäisten toimijoiden tekemät iskut ovat yleistyneet.

-Jotta yksilö voi tehdä iskun, tulee hänen olla operationaalisesti itsenäinen sekä korkeasti itseoppinut. Yksilö myös jatkuvasti jäljittelee muita. Yksittäisten toimijoiden tekemien iskujen määrän kasvu heijastelee suurempien ekstremistiryhmien päätöstä käyttää yksittäisten toimijoiden harjoittamaa terroria taktiikkanaan. Yksilö ei kuitenkaan ole aina yhteydessä ekstremistiseen ryhmään, eikä toisaalta myöskään ikinä toimi täysin tyhjiössä. Monissa tutkimuksissa on selvinnyt, että yleensä joku henkilö edesauttaa tai yllyttää yksilöä internetissä tai konkreettisesti. Jossain tapauksissa haavoittuvainen yksilö itse lähestyy tätä henkilöä (henkilö voi esim. esiintyä hengellisenä parantajana) jos mielenterveysongelmista puhuminen tai niiden avun hakeminen ammattilaisilta on yhteisössä tabu.

-Jossain tapauksissa ollaan voitu identifioida yksilön mieltymys jotain terroristista järjestöä kohtaan, jonka pohjalla ovat olleet henkilökohtaiset tai poliittiset syyt. Siitä syystä hyväksyntä ekstremistisiltä järjestöiltä on yleistä, vaikka he eivät olisikaan osallistuneet iskun suunnitteluun. Yleinen ja kasvava trendi on, että yksilöt tai pienet solut toimivat ja toteuttavat terroristista toimintaa erityyksissä suuremmista ryhmistä. Amerikkalaisen tutkimuksen mukaan mielenterveysongelmat ovat vallitsevampia näiden yksilöiden keskuudessa kuin niiden, jotka toimivat ryhmissä. Yleisesti ottaen yksittäiset toimijat ovat yleisesti miehiä, nuoria, sinkkuja, työttömiä ja rikosrekisterin omaavia. Heidä kuvailaan usein ajalehtijoiksi, joilla on vaikeuksia pysyä osana ryhmää (esim. sosiaalinen torjunta on johtanut vihaan jotain tiettyä ryhmää kohtaan) (4).

Persoonallisuuden piirteet

-Yksilöt ovat aina yhdistettyinä sosio-poliittisiin ideologioihin, ja tästä syystä heijastelevat aina ajankohtaisia sosio-poliittisia ongelmia. Kokemukset poliittisesta ja henkilökohtaisesta vääryydestä luonnehtivat näitä yksilöitä. Yksittäisten toimijoiden tekemä terrorismi on monien tekijöiden, kuten stressitekijöiden, epäkohtien, haavoittuvuuden ja mahdollisuuksien, sekä prosessien summa. Yksittäisten toimijoiden terrorismi on mahdollisuus yksilöille, jotka kokevat itsensä 1) jonkin dominoivan järjestelmän häpäisemäksi, tehden heidät merkityksettömäksi 2) oikean tai kuvitellun kokemuk-

sen uhriksi (johtaen vihollisen vihaamiseen) tai 3) jonkin uhriksi joutuneen ryhmän jäseneksi. Vaikka yksilöiden motivaatiot ovat kompleksisia ja kehittyviä, on yksilöillä silti jotain yhteistä. Monissa tapauksissa yksilö etsii yhteenkuuluvuutta ja tarvetta saada huomiota yleisöltä. Esimerkiksi 70% yksittäisten toimijoiden tapauksissa yksilö on mainostanut aikomustaan internetissä tai muualla. Yksittäiset toimijat tuntuvat haluavan tulla toiminnallaan huomatuiksi ja saada aikaan ns. 'lumi-pallo-efekti'. Isku on tapa saavuttaa yksilön tavoite, joka on pakottaa yhteiskunnan näkemään maailman yksilön omasta näkökulmasta (5).

-Monet näistä yksilöistä tuntevat olevansa moraalisesti parempia ja heitä yhdistää omahyväisyys. Monet iskujen tekijät pitävät iskua muutoksena (5).

TYÖKALUT RISKIEN ARVIOINTIIN

TARVE:

Ammattilaiset tarvitsevat riskien arviointiin työkaluja, jotka helpottavat heidän työtään. EU:n jäsenvaltioissa on käytössä muutamia testattuja tai tehokkaaksi vahvistettuja riskien arvioinnin työkaluja, joita on käytetty joko terrorististen ja ekstremististen vankien arvioinnissa vankilaympäristössä tai yksilön riskien ja tarpeiden tunnistamisessa (5-6). Yksittäisten toimijoiden riskien arviointiin ei ole kuitenkaan olemassa omia, erityisiä työkaluja, eikä spesifien työkalujen käyttäminen eri alaryhmillä ole välttämätöntä. Riskien arviointi auttaa ammattilaisia jakamaan työnsä eri osiin ja interventioihin. On kuitenkin välttämätöntä, että jokainen riskiarviointi perustuu monien eri tahojen arvioon (6).

ESIMERKKEJÄ RISKIEN ARVIOINNEISTA JA METODOLOGIOISTA, KUINKA NE TOIMIVAT KÄYTÄNNÖSSÄ SEKÄ NIIDEN ARVIOINTI:

-On tärkeää ymmärtää yksittäisten toimijoiden tekemä terrori ilmiönä sekä mitä vaikutuksia sillä tulisi olla sosiaali- ja terveysalan ammattilaisiin. Huomiota tulee kiinnittää käyttäytymismalleihin, riskeihin ja vaikutuksiin, sillä ne voivat auttaa viranomaisia luomaan interventiorakenteita sekä rakenteita radikalisoituneiden yksiköiden kanssa toimimiseen. Ammattilaisten on hyvä olla tietoisia siitä, millaisia yksittäiset toimijat ovat ja kuinka heidät voidaan tunnistaa. Kun nämä asiat ovat tiedossa, on ammattilaisten helpompi ottaa käyttöön oikeita työkaluja.

-RAN julkaisi vuonna 2017 manuaalisen ohjeistuksen, jossa on kolme mallia riskien arviointiin:

- 1) Ammatilliseen kokemukseen ja yksilön tuntemiseen pohjautuva ammattimainen arviointi ja riskiennusteet
- 2) Työkalut, joissa on lista riski-indikaattoreista - muodostavat kaavan, josta selviää kokonaiskuva mahdollisista riskeistä (esim. korkea, keskitaso, matala riski)
- 3) Strukturoitu ammattilaisarvio (Structured professional judgement SPJ), jossa yhdistyvät molemmat edellä mainituista toimintamuodoista, ohjaa prosessia systemaattisesti, identifioi riskit ja arvioi yksilöllistä tilannetta, pohjautuu riskitekijöihin (6)

-Yleinen harhaluulo on, että riskien arviointi olisi monimutkaista tai vaatisi huomattavaa virallista kouluttautumista. Työkalut eivät ole vaikeita käyttää tai ottaa käyttöön, jos työkalut ovat edes vähän ennestään tuttuja ammattilaiselle. Tyypillisesti nämä työkalut toimivat apuna ja ohjeistuksena yhdessä relevantin tiedon kanssa (6).

-Tällä hetkellä olemassa olevat riskien arvioinnin työkalut:

- Iso-Britannian hallituksen ERG22+
- The Violent Extremism Risk Assessment (VERA-2) vankiloissa ja ehdonalaispalveluissa monissa maissa
- IR46, hollantilainen riskien arviointimalli, jota käytetään moniammatillisessa yhteisössä
- The Terrorist Radicalization Assessment Protocol (TRAP-18), jota käytetään tutkivana raa-mina (7)

Tanskalainen menettelytapa

-Tanskan malli esiteltiin RAN:in H&SC- tapaamisessa. Tanskalainen ekstremismin ehkäisyn keskus (The Danish Centre for Prevention of Extremism) on kehitellyt mallin käyttöön työkaluja sekä kouluttanut ammattilaisia sen käyttöön. Tanskan mallissa (the Primary Server Provider PSP) psykiatrit, sosiaalityöntekijät sekä poliisi on tuotu yhteen. PSP:tä kokeiltiin ensimmäistä kertaa paikallisella tasolla vuonna 2004 ja myöhemmin laki toimeenpani sen vuonna 2009. Vuosien 2013-2016 aikana kursseja tarjottiin hoitohenkilökunnalle ja vuosina 2016-2017 alueellisia kursseja oikeuspsykiatreille. Tämän lisäksi kansallinen ekstremismin ehkäisyn keskuksen mentori-ohjelma tarjoaa kuuden päivän koulutusohjelmia (7)

-Tanskalainen malli pohjautuu kolmeen ammattilaisille suunnattuun kysymykseen: 1) *Mitä huolenaiheita on (identifiointi)* 2) *Mistä tulee tietää enemmän (analyysi)* 3) *Mitä tulee tehdä (toiminta tai pyrkimys)*. Moniammatillinen lähestymistapa takaa, että mukana ovat eri ammattilaiset, ja että yksilön eri aspektit otetaan huomioon (7)

-Tanskalainen malli pohjautuu kolmeen olemassa olevaan työkaluun

- Turvallisuuden merkit (arviointityökalu)

-Fokuksena on olla kontaktissa yksilön kanssa ja ymmärtää keskeisimmät häneen liittyvät huolenaiheet. Kysymykset auttavat luomaan yleiskuvan ja rakenteet sellaisen käytöksen tarkkailuun, joka herättää huolta tai joka heijastelee riskitekijöitä tai suojaavia tekijöitä. Arvion suorittavalle henkilölle tämä on varsin suoraviivainen taulukko, jonka avulla voidaan kuvailla ongelmia ja huolia sekä keinoja, joilla henkilön kanssa voidaan solmia kontakteja tai suhteita (8).

- 2) Elämän psykologia (perustavanlaatuinen analyysi)

-Tämä työkalu keskittyy kymmeneen olennaiseen elämäntaitoon, ”wheel of skills”. Pyörä ottaa huomioon sekä riski- että suojaavat tekijät. Riskitekijöistä voi myös muuttua yksilöä suojaavia tekijöitä. Taitojen pyörä pisteyttää eri indikaattorit asteikolla 0-4.

-Elämäntaidot ovat: **Suhteet** (olla osa hyviä, läheisiä suhteita), **raamit** (luo itselleen ja kiinnostuksen kohteilleen raamit), **yhteisö** (osallistuu johonkin oman henkilökohtaisen elämän ulkopuolella tapahtuvaan), **läsnäolo** (olla uppoutunut johonkin, keskittynyt toiminta), **pragmatiikka** (löytää tehokkain lähestymistapa), **etiikka** (pitää normeja ja arvoja tavoitteina), **tietoisuus** (tietoisuus maailmasta ja non-verbaalit vihjeet muilta), **reflektioiminen** (reflektoi omia ajatuksiaan, tunteitaan ja elämänihanteitaan), **empatia** (ottaa toisten tunteet, ajatukset ja ihanteet huomioon) ja **navigointi** (ottaa huomioon elämään vaikuttavat maailma, järjestelmät ja säännöt) (9).

- 3) Ratkaisukeskeinen lähestymistapa (vuoropuhelu-työkalu)

-Keskittyy etsimään teitä eteenpäin yhdessä yksilön kanssa. Se etsii keinoja ja merkkejä, jotka voivat auttaa ongelmien ratkaisussa sekä yrittää löytää tilanteita, joissa ongelmaa ei ole. Vaikka ongelmat voivat olla kompleksisia, eivät ratkaisut yleensä ole (10).

Jihadistisen epäinhimillistämisen arviointiasteikko

-Nantesin yliopisto Ranskassa (University of Nantes) on kehittänyt riskien arviointi-työkalun, jolla voidaan arvioida jihadistista epäinhimillistämistä ja sen tasoa (Jihadist dehumanisation scale). Se pohjautuu Kansainvälisen rikoksen ehkäisykeskuksen (Centre for the Prevention Crime) kirjallisuuskatsaukseen vuodelta 2015, jossa tiivistetään eri radikalisoitumismallit. McCauley & Moskalenko esittävät mallissaan, että epäinhimillistämisen prosessi on vaihe ennen väkivaltaista toimintaa. Sen mukaan väkivaltainen toiminta on seurausta kognitiivisista ja emotionaalisisista muutoksista.

-Tässä kontekstissa epäinhimillistäminen tarkoittaa joko muiden ihmisten mieltämistä tai kohtelemista epäinhimillisenä. Yksilöihin, jotka lähtevät Syyriaan vierastaistelijoina, liitetään usein epäinhimillistämisen prosessi. Epäinhimillistäminen esittää psykologisesti, kuinka ihmiset, jotka eivät jaa samaa ideologiaa, nähdään epäinhimillisinä.

-Asteikon tarkoituksena on arvioida kuinka suuren potentiaalisen vaaran yksilö asettaa sekä arvioida radikalisoitumisen indikaattoreiden kasautumista. Mukana on 25 indikaattoria. Ammattilaisille, jotka haluavat tutustua työkaluun, on olemassa koulutusta. Mitä ylemmäs yksilö liikkuu asteikolla, sitä todennäköisempää on, että hän alkaa epäinhimillistää muita, ja on näin ollen vaarallinen (10).